

LA DIVINA COMMEDIA

Is-Sur Rob. Mifsud Bonnici, il-magħruf kittieb u awtur veteran, fis-sena 1965, fl-okkażjoni tas-Seba' Centinarju ta' l-immortali Dante Alighieri ippubblika Studju Partikulari fuq Dante, La Divina Commedia u l-graġja tagħha f'Malta.

Is-Sur Rob. Mifsud Bonnici bla ma qagħad iħares lejn it-tagħbija ta' 82 sena, inkoraġġit minn awtoritajjiet altru li magħrufin fl-oqsma tax-xjenza u tal-letteratura, mimli tama fil-ghajruna speċjali t'Alla, bla ma qagħad iħares lejn il-hafna diffikultajjiet, f'Jannar ta' din is-sena medd għonqu u b'enerġija ta' zaġżuġħ daħal għal xogħol wisq akbar minn dak li ippubblika fl-1965. Din l-opra kolosali tikkonsisti f'PARAFRASI — KUMMENTARJU — TRADUZZJONI — TIFSIR — DESKRIZZJONIJIET — DJALOGI — ~~kelmtejn~~ studju estensiv tat-Tliet Kantiċi: INFERN — PURGATORJU — GENNA tad-Divina Commedia.

Din li geġja hi silta minn dan l-aħħar xogħol tas-Sur Rob. Mifsud Bonnici.

LA DIVINA COMMEDIA

INFERN — KANT V

It-tieni dawra. Minosse. Midinbin żienja jittajru fl-arja maqbulin f'tempesta. Francesca minn Rimini.

Minn dik l-ewwel dawra, il-Limbu, iż-żewġ Poeti niżlu fit-tieni waħda, sabuha iżgħar hafna mill-oħra imma l-uġiħ jinhass wisq iżjed. Fid-dahla sabu lix-xitan Minosse b'denbu twil twil qieghed iġharbel l-htijiet ta' l-erwieh, ruh ruh u għal kull dnub iġħażżaż snien u jħares ikreh lejha. Wara l-qrara, ix-xitan imħallef jaqta' f'liema dawra haqqa dik ir-ruh, iqum bilwieqfa, idawwar denbu ma' qaddu għal darba tnejn tlieta... u dak il-waqt ir-ruh, tgħajjat u twerzaq issib ruhha f'postha skond it-twaħhila ta' l-imħallef Minos.

Bosta u bosta kienu l-erwieh jistennew waqthom biex iqerru dnuibethom u jisimghu s-sentenza irrevokabbli, meta Minos induna b'Dante tad-demmu u l-laħam, u mistaġġeħ b'leħen jinhass imghad-dab beda jsaqsih waħda f'waħda: "Int, min inti? Min ġiebek hawn qalb in-niket u l-uġiħ? Attent kif tidhol u tafda f'hadd; taf kif

tidhol imma ma tafx kif tohrog..." Virgilio b'lehen shih canfru u qallu: "Ghalfejn dan il-hafna tlalib? Taqtaghlux qalbu, imur fejn irid u jaghmel kulma jrid. Tindahallux u aghlaq fommok."

Hawn Dante mhux krib sama' imma biki u lfiq, ghajat u twerziq ta' disperazzjoni, niket u wgigh minn ghadd bla ghadd ta' erwieh indannati f'din it-tieni dawra. Mexjin u dehlin dejjem izjed il gewwa fi dlam iwahhax bdew jinstemghu irwiefen ivenvnu, xita u silg! It-tempesta infernali bla xejn mistrieħ, raw l-erwieh jittajru, jahbtu ma' xulxin u l-ghajat, twerziq, biki, dagħa u half ma jaq-ta' xejn. Hawn jitpattew dawk il-pjaçiri karnali moqzieza, dawk il-hafna waqghat b'nuqqas ta' rezistenza fil-passjonijiet libidinuzi, dak l-impetu ta' l-aptit karnali... issa bi tpattija jinsabu jittajru qatet qatet bhall-isturnell f'dik ir-rezħa, f'dak l-ingazz, f'dawk l-irwiefen, xita u silg... erwieh oħrajn jittajru fillieri fillieri bhall-gherienaq donnhom suldati mħejjin għall-battalja jghannu għanjet bil-Françiz ta' oriġini çeltiku... Hawn Dante gieħ quddiem ghajnejħ nisa mbikkija għall-ħsarat li wettqu fost is-soçjetà, b'dik l-imġiba skandaluza tagħhom, bil-kliem fieragħ, bil-ħami minn taħt ħtija ta' bosta tixrid ta' dmugh u ta' demm!...

Dante skantat iħares lejħom gietu l-kurzità u staqsa lil Virgilio jagħrafx lil xi wħud minn dawk l-erwieħ li qegħdin jittajru u jgar-rbu dik it-tbatija kollħa. "Iva," wiegħbu Virgilio, "ħares, ara dik il-mara fl-ewwel filliera, l-ewwel waħda, dik kellħa l-hila ggelled ġnus shah, rebħithom, saret imperatriçi ta' l-Asja u bi tpattija, flok libertà, offritilħom libertinagg, inkoraggiet il-libidini fost is-sugġetti tagħħa u b'hekk kisbet l-ikbar ghajb ta' min kien jafħa u ta' min kien sama' biħa. Din hija Semiramide, werrieta ta' żewġħa Nino... Ara dik il-mara l-oħra, dik Didone, bint Belo, din kienet kisret il-wieghda tagħħa ma' żewġħa mejjet Sickheo... dik l-oħra l-famuza Kleopatra ta' l-Egittu, mogħtija għad-dnub kontra l-morali, qarqet b'Antonio l-Generalissimu ta' Cesare... din li riesqa lejħa hija Elena mlaqqma "bajda safja daqs iç-çinju", ghaxet fi zmien l-assedju ta' Troia, il-waqgħa tagħħa u l-eççidju u li sar wara minħabba fiħa... dan l-ieħor huwa l-kbir Ackhille, li pubblikament kien jittbekka fi zmien il-ġid u jidħak fi zmien il-ghaks, iħobb il-ġlied, supserv, kattiv, ma għejja qatt, tilef għaqlu wara l-imħabba qarrieqa, gie minsulb u assassnat... dan l-ieħor huwa Paris, inkatbu dwaru bosta proza u poezija u spicça biex harrab lil Elena... dan hu Tristano habb lis-sabiħa u simpatika Isotta, talabħa b'gharusu u fil-vjagg lura mill-Irlanda thabbu u wara hafna peripeziija ta' l-imħabba mietu t-tnejn flimkien".

Dante jgharrafna li Virgilio wrieh b'sebghu iktar minn elf minn dawk l-erwieħ bosta minnhom kavalieri u dami taz-zmien l-antik u

tant impressjonawh li storda u haġat jintilef minn sensih. Dante ġie f'tieghu, għall-ewwel darba talab lill-Poeta Virgilio jgħidlu min kien u li xtaq ikellem lil dawġ it-tnejn imghannqin li qegħdin jittajru b'heffa mar-rih kiesaħ inġazzat. Virgilio qallu: "Tarahom u meta jaslū qrib kellimhom f'ġieħ dik l-imħabba li jinsabu marbutin biha u la tibzax, jersqu u kellimhom. Qabelxejn irrid nagħtik xi taġhrif storiku dwarhom:—

"Dik hija Francesca minn Rimini, bint Guido ż-Żghir ta' Polenta, *cittadin setghani* ta' Ravenna, miżżewġa lil *Gianciotto Sciancato* de' Malatesta minn Rimini. Dan iż-żwieġ sar biex jithabbu ż-żewġ familji setghana u l-Ubriet ta' Ravenna u Rimini li skond l-istorja kienu ilhom jitlewmu u jinxtered id-demmm bla fejda. Mhux konfermat mill-istorja, li Pawlu hu *Gianciotto* fiċ-ċerimonja taż-żwieġ għamilha ta' prokuratur f'isem huħ; infatti Pawlu kien ilu żmien miksūr mal-Knisja ta' Ravenna. Minn dan iż-żwieġ, Francesca saret omm ta' tfajla, *Concordia*.

"Pawlu, fi ċkunitu, *Pauluccio*, iżżewweġ fl-1269 u sar missier ta' żewġ uhied. Milli jidher, dan ta' Pawlu kien żwieġ mhux ta' mħabba imma ta' interess għax bih, il-Malatesta wirtu l-kontea ta' *Chiaggiolo*. Pawlu kien kaptan tal-poplu f'Firenze minn Marzu 1282 sa Frar 1283. Dante malajr ftakar x'kien isarraġ Pawlu Malatesta fil-belt ta' Firenze għax kien fi żmien".

Il-koppja tittajjar waslet hdejjhom u Dante flok maħbubin sejjhilhom: "O żewġt erwieħ innikktin, ejjew hawn hdejna ħalli nkellmukom". Bħal żewġ hamimiet imsejhin minn sidhom, bi gwin-ħajhom miftuħin u sodi, iduru dawra tnejn madwar il-bejta tant mixtieqa minnhom u malajr jidhlu fiha; bħalhom għamlu ż-żewġt erwieħ jittajru mghannqin, dawn inqatgħu mill-oħrajn u minn dik il-forza ta' l-irwiefen, resqu hdejn Dante, u Francesca qaltu: "O bniedem ħaj, minn taġna sa minn tfulitek u verament ta' qalb taġba, li għoġbok tiġi hawn f'din l-arja lewn id-demmm maħmuġ ifakkaħna fid-demmm taġna li xerridna fid-dinja, kieku r-Re ta' l-Univers kien ħabil magħna konna nitolbuħ jaġħtik il-vera paċi: Tiegħu, dik il-paċi, li aħna qatt ma jista' jkollna. Issa, kun aħ, li aħna lesti biex inkellmuk kif sewwasew bi grazzja speċjali, ir-riħ issa ikkwjeta".

Dante hejja ruħu biex jisma' b'attenzjoni l-iktar kbira l-ġrajja taġghom. Tkellmet il-mara ta' qalb ġentili:— "Jien twelidt f'Ravenna fix-xatt tal-Baħar Adrijatiku fejn ix-xmara Po bil-friegħi kollha taġħha tinxteħet bil-kwiet u l-paċi max-xmajjar tributarji l-oħrajn kollha. L-imħabba u l-qalb ġentili, li huma ħaġa waħda, għalbuna u rabtuna qalb waħda. Pawlu ssaħħar wara s-sbuħija tal-persuna tiegħi u dik l-imġiba tiegħu miegħi nħosha għadha tof-

fendini; iżda, l-imhabba gġegħlek taħfer u thobb lill-maħbub. Dak il-waqt thabbejna b'imhabba li ma tiġi nieqsa qatt bħalma jnt qieghed tarana għadna u nibqgħu fi hdan xulxin. Din l-imhabba wasslitna ngarrbu mewt liktar kiefra u l-lok battal fejn jinsab Cain, qattiel ta' huħ Abel, qieghed jistenna lil dak li tfeina ħajjitna. Il-qattiel huwa Gianciotto zewġi, zopp u immankat. Inti tafu, għadu ħaj'".

Skond it-tradizzjoni, Francesca giet imqarrqa! Minn għaliha kienet qieghda tiżzewweg lis-sabih u simpatiku Pawlu hu Gianciotto immankat waqt li Pawlu kien qieghed jaġixxi ta' rappreżentant ta' huħ. Inkixef it-tradiment, Pawlu u Francesca thabbu għall-ewwel platonikament . . . Dante jisma' r-rakkont qalbu nikisret, qabiżlu d-dmugh; u meta sama' bil-mewt traġika tagħhom intilef f'degħbien ta' hsebijiet. Virgilio rah daqstant hosbien staqsieh x'kien qieghed jahseb. Dante wieġeb bi kliem maqtugh: "X'disgrazzja! Min jista' qatt ifisser kemm u kemm hsebijiet u xewqat sbieħ wasslet lil din il-koppja għal dan il-pass tant u tant doloruż!" Imbagħad Dante dar lejn Francesca u nfexx ighidilha: "Francesca, kemm niket għaddejt minnu! Nisma' biss sewwidtli qalbi u bikkejtni. Tarraffi issa x'kien dan tiegħek? Qatt ma qallek Pawlu li mhux zewġek? Jekk kont taf, għaliex wegibt għall-imhabba tiegħu meta inti kont għaraft x'kienu x-xewqat dubbjużi tiegħu?" Francesca wieġbet bi tnehida, imbagħad issuktat bir-rakkont tagħha.

"Bħalma jaf il-Poeta sieħbek għax hu bħalna jinsaħ kundannat, l-ikbar dulur tiegħi hu, meta jien niftakar fil-jiem hienja li qattajna fil-ħajja disgrazzjata tagħna. Qabelxejn, jeħtieġ li inti tkun taf l-oriġini ta' l-imhabba tagħna, li jien ma nistax nirrakkonta mingħajr ma nibki! Mela ismagħni:—

"Lejla waħda konna flimkien, it-tnejn uħudna, naqraw ir-rumanz bil-Franċiż ta' Lancellotti del Lago, żagħżugh, sabih, simpatiku, qalbieni, membru fl-oghla soċjetá aristokratika ta' l-Ingilterra, ħass qalbu tinħaraq bil-fjamma ta' l-imhabba għar-regina Ġinevra mart ir-Re Artù. Dejjem skond ir-rumanz, Lancellotti u Ġinevra ma kinux uħudhom, ftit il hinn minnhom, fl-istess sala, kien hemm Galeotto l-maġġordom, id-dama ta' Malahault u zewġ damiġelli. Dawn dejqu lil Lancellotti... l-aħħar kelmiet tar-Regina infatwata:—"Iva, jiena, jiena, hekk irrid; Lancellotti jkun tiegħi biss u jien tiegħu kollni kemm jien. Dan kien il-frott tta' Galeotto l-maġġordomu".

Dan il-hin, Francesca, moħħa mimli b'dik ix-xena ta' l-imhabba, kienet wehedha ma' Pawlu, bla hadd josservahom u fuq kollox bla ma jafu kif, għax qatt ma kienu nħabbu b'imhabba ħatja, waqfu mill-qari, għajnejhom iltaqgħu, haddejhom tfawru, fommhom tbi-

sem, inxehtu fi h'dan xulxin, xofftejn Pawlu twahhlu ma' xofftejn Francesca u t-tnejn imreghdin taw il-bewsat ta' l-imh'habba... l-ewwel u l-ahhar... it-nejn mietu taht id-daqqiet tax-xafra mgharrin f'demmhom! Galeotto kien il-htija ta' Lancellotti u Ginevra u Galeotto kien il-ktieb ghal Pawlu u Francesca, li kien il-htija li sabu ruh-hom f'dik il-qaghda tant imwieghra fl-abbissi nfernali!...

Waqt li Francesca kienet qiegħda tirrakkonta mbikkija, Pawlu qagħad jisma' il-hin kollu b'certa rassenzazzjoni, u Dante, tant hass hniena għalihom it-tnejn b'mod li hassu bhal qiegħed imut u f'waqt storda u nstabat ma' l-art bhalma jaqa' gisem bla ruh.